

КОЛУБАРА

Историја и Легенда

Културни Центар „Хаџи Рувим“
Лајковац 2005

Легенде из села Ћелије

Приредили за штампу, на основу прича старих Колубараца и објављеног материјала, Милутин Ранковић и Рашко Јовановић

Лајковац 2005

КОЛУБАРА

Колубара је река у западној Србији која постаје код Ваљева, од Обнице и Јабланице, дуга је 123 километара, и улива се у Саву, близу Обреновца. У сливу Колубаре, 3639 километара квадратних, налазе се богата налазишта лигнита. Долином Колубаре пролазе железничка пруга и ауто пут.

Током неогена у лајковачкој котлини постојало је језеро, док је ваљевском котлином текла Колубара. Било је то пре неколико милиона година. У лајковачкој котлини дно језерско је око 160 метара. Стварање данашње Колубаре почело је крајем неогена отицањем језера из лајковачко-обреновачке котлине. Колубара се тада појавила на дну језерском и у њему усекла око 90 метара. При томе је она урезала, удубљујући се у неогеним седиментима и терасу од 18 метара.

Драгутин Филиповић : Колубара

Испод Словачке сутеске настаје Лајковачко - Обреновачка котлина која се пружа све до ушћа Колубаре. Од Оштриковца на десној страни Словачке сутеске пружа се најпре према истоку, а затим према североистоку, скоро све до Лазаревца, зараван, састављена од тријарских кречњака и висока око 200 метара. С ње се диже Враче- брдо у тријарским кречњацима до висине од 240 метара. На страни Враче- брда у тријарским кречњацима

усечена је тераса од 94 (200 метара); с обзиром на наведену висину неогених наслага ова је тераса абразиона. На десној страни Љига, међутим, испод села Ћелија у истим кречњацима усечена је тераса Чук, висока 26 (130 метара; судећи по висини она је речна.)

Лево од Колубаре, а северозападно од Словачке сутеске види се најпре тераса од 105 (219 метара); она је усечена у старијим стенама и такође је абразионог порекла. Од ње према северу настаје с леве стране Колубаре ниже и заравњено земљиште, састављено такође од језерских, неогених наслага. На југу оно је високо око 150 метара, према северу између Колубаре и Тамнаве око 120 метара. Са ове заравни, састављене од језерских наслага, диже се до висине од 161 метра, главица Виш. На падини према Колубари у језерским наслагама усечена је речна тераса од 18 метара; њена апсолутна висина износи у Јабучју 120 метара а низводно у Скобаљу 117 метара.

Заравни источно и западно од Колубаре, састављене од језерских наслага, представљају дно језерско. Оне су разуђене од плиоцена тј. током дилувијума Колубаром и њеним притокама. Од свих ових притока највећа је Тамнава која је најјаче и утицала на снижавање језерског дна. Оно је знатно ниже на западу него на истоку.

Према досадашњим истраживањима име реци је дало келтско становништво. Претпоставља се да су Келти – Скордисци, првобитно панонско – илирско име *Кол-Анис* изменили тако што су други део првобитног имена *Анис* (река) заменили својом речју *Амбра* (река). У слободном преводу име реке је синоним за хладну и тамну воду која кола (извире) из недара земље. Значења су вишеслојна и губе се у митолошким дубинама времена, истовремено и антрополошка и космичка.

Популарна тумачења имена Колубара сежу и до доба када су Римљани експлоатисали рудник Ребел и са оближњих брда посматрали вијугави , попут змије , ток реке а како је један латински назив за змију – *colubra* , река доби назив Колубара. Вијугави ток реке и бројни њени меандри инспирисали су касније народ, према једној другој верзији, да реци по бројним *колут барама* да име Колубара.

Код Ваљевског брда Видрака Обница и Јабланица се састају и граде реку Колубару. *Обна* - Обница, по претпоставци И. Дуриданова носи име из илирског периода али А. Лома претпоставља да је име реке такође Келтског порекла. Мишљења се базирају по називу хидронима *Авопа* који се јавља у Европи и на британским острвима и који на келтском означава реку. Порекло имена *Јабланица* упућује на планину Јабланик , односно на шуме јаблановог дрвета.

Сливом Колубаре теку њене бројне притоке . С десне стране теку Градац, Бања, Лепеница, Рибница, Топлица, Љиг, Пештан, Турија и Бељаница. Са леве стране су притоке Рабас, Кладница и Тамнава.

Колубара је као река први пут уцртана у једну римску карту путева из периода I – IV века. али јој име није убележено. У Роселовој карти путева из друге половине XV века уцртана је са именом *Colubaria flumen*. Настарији писани помен хидронима Колубара потиче из 1291. године а забележен је у једном купопродајном уговору робиње “ *de Colubara* “ сачуваном у архиву у Дубровнику. Приликом похода на области испод Саве угарски краљ Карло Роберт издао је једну повељу 16. септембра 1319. године : “ *prore Kalabar in Macho* “ – поред Колубаре у Мачви. У повељи угарског краља Жигмунда из 1392. године и у уговору у Тати из 1426. године помиње се Колубара. У разним преписима Колубара се помиње као “ *Calabar*”, “*Collubara*”, “*Kalizar*” ...

Љиг, највећа и водом најбогија притока Колубаре, према лингвистичким анализама носи прекелтско, вероватно старо- индоевропско име. У писаним изворима угарског порекла јавља се у облику “Lygh “ 1392. године , а 1426. године као “Ligh “, оба пута у имену једне жупе у Мачванској бановини. У слободном преводу значи „Светла Река“. Име реке Тамнаве је словенског порекла и означава „ Тамну Реку“.

Драгутин Филиповић: Љиг

Име реке дало је назив области Колубара. У мочварне и маларичне пределе, у густо шумом прекривену област Тамнаве, путници су улазили из правца Ваљева и Уба пролазећи поред средњовековног утврђења у Непричави, названог *Пакај*, или из другог правца на прелазу *Бели Брод* поред средњовековног утврђења *Castrum Brodare* . Ретки знатижељници могли су, ако су имали *кључ*, путовати кроз паралелну Колубару, Колубару митологике и легенди.

Ћелије

Насеље се налази на (110 – 180 m) контакту шумадијског побрђа и десним алувијалним равнима Колубаре и њене притоке Љига, 3 километара источно од Лајковца. Место *Бели Брод* природно је предодређено за прелаз преко Колубаре. Ћелије има око 770 становника а површина атара износи 716 хектара. Обухвата 13 засеока : *Албанију, Враче Брдо, Мокро Поље, Човку, Обренове ливаде, Пољну, Перило, Буковац, Лађевац, Бели брод, Обрадовића крај, Чук и Врелине*, распоређених на косама које се од виса Враче брдо (239 m) спуштају ка Ибарској магистралаи.

Кроз село протичу три потока. Каменица утиче у Колубару, а Буковац и Лађевац се разливају по пољу и немају право ушће у Колубару.

У уговору деспота Стевана Лазаревића и угарског краља Жигмунда 1426 године помиње се *castrum Brodare* , што одговара данашњем прелазу преко реке и засеоку –

Бели Брод. У попису влаха Београдске нахије 1528 године спомиње се село *Каменица*. Други назив села је *Драгилићи*. У селу је тада било 10 домова под надлежношћу војводе Мустафе. Према попису Београдске нахије из 1560 у селу је било 6 домова, нежењених један.

Ћелије као насеље се први пут спомиње 1811 године, а 1818 год. било је у њему 25 кућа. Године 1844 године Ћелије је имало 42 куће са 247 душа. Крајем тридесетих година 20 века Петар Ж. Петровић бележи у селу 25 родова са 123 куће .

Пре Карађорђевог устанка доселили су се :

- *Ненадовићи* (4 куће, славе Ђурђев дан) из Босне. Њихов предак носио је „ бус на глави“ још за Турака и тако разграничио потесе Ћелија и Жупањца.
- *Кораћи* (Јеремићи, 5 к – Марковићи, 4 к – Миловановићи, 3 к – Милинковићи, 7 к – Ђорђевићи, 3 к – Станисављевићи, 2 к.) дошли око 1795 из Кораћице код Младеновца. Старином од Сјенице. Славе Светог Николу. Од Марковића је (рођен у Ћелијама 1947. године) наш познати књижевник *Радован Бели Марковић*.

После Карађорђевог устанка доселили су се:

- *Радивојевићи* (4 к, Свети Арханђел) су од Васојевића у Црногорским Брдима.
- *Обрадовићи* (Обрадовићи 6 к, - Гавриловићи 3к, -Марковићи 1к.). Славе Светог Николу. Из Гунцата, у Грузи, доселила су се три брата: Обрад, Гаврило и Марко.
- *Красићи* (2к, Свети Јован) су дошли из Срема.
- *Лазићи* (10 к, Ђурђевдан) су из Босне.
- *Мирослављевићи* (Томић 1к, Свети Никола). Не зна им се старина.
- *Нешићи* (9 к, Ђурђевдан) су из Босне. Имају сроднике у Словцу и Јабучју.
- *Царевећи* (Миловановићи 3 к, Свети Василије). Кучи, доселили се крајем 17. века прво у Јабучје па у Ћелије.
- *Јевтићи* (7 к, Свети Јован). Старина Јевто доселио се из Косјерића.
- *Васиљевићи* (3к, Свети Арханђел) су из Мораваца на Љигу.
- *Марковићи* (3 к, Ђурђевдан). Не зна им се старина.
- *Николићи* (3к, Свети Никола), дошли су из Бољевца у Срему.
- *Сандићи* (Сандићи 7 к и Мићићи 8 к, Ђурђевдан) доселили су се из Босне.

- *Павловић* (1к, Свети Никола) је од Ужица.
- *Каменице* (7 к, Свети Никола) у Ћелије су дошли из Жупањца. Из Ваљевске Каменице су а старином из Црне Горе.
- *Стојићи* (2к, Лазарева Субота) доселили се из Дучића код Мионице.
- *Сретенковићи* (2к, Свети Никола) доселили су се из Чибутковице 1860 године.
- *Миловановићи* (3к, Свети Лука) доселили су се из Трњака код Уба. Имају крвне сроднике у Врелу у Тамнави.
- *Ковачевићи* (3к, Лазарева Субота) доселили се из Јабучја.
- *Јестрић* (1 к, Свети василије). Доселили се из Босуте у качеру.
- *Стевановићи* (3к, Свети Ђурђиц) су из Зеока.
- *Радојичић* (1к, Ђурђевдан) из Дрена.
- *Остојић* (1к, Михољдан) из Стрмова.
- *Вујадиновић* (1к, Свети Никола) старином је од Ужица, а овамо се доселио из Лазаревца.

Четвороразредна основна школа у селу је почела са радом 1931 године. Електричну енергију Ћелије добија 1952 године а телефонске линије 1978/ 79. Водоснабдевање је комбиновано: централно (прикључак на урбани водовод Лајковац) и индивидуално (копани бунари и извор Буковац). Ћелије је друмско насеље транзитног типа са значајним услужним делатностима и неким производним објектима : фабрика креча „ Димитрије Туцовић“, млин са пекаром „ Млин – Пек“, предузеће за машинску обраду мотора „Живановић“, аутосервис „Јовановић“ идр.

Легенде о имену села

Постоји једна легенда о Колубари која каже да је „река у доба турског упада у ове крајеве била препуна бара и мочвара па су Турци истерали народ да реку доведе у корито и исуши земљу. Прича вели да је народ издржо кулук и многе муке имао, докле је реку довео до оваквог стања. Због великог кулук и зулума река се по турски назива Кулукбара, што се доцније променило у Колубара.“

Стари Колубарци причају да се река Љиг раније уливала у Колубару код брда Остењка према Јабучју. На месту Бели Брод реку је прелазило главни пут, који је везивао Ваљевску Нахију са Крагујевачком. Прелаз (брод) преко реке је штитило средњевековно утврђење *Castrum Brodare*. У турско време мост преко реке (Кулинов мост који се налазио крај данашње фабрике креча и чије остатке спомиње Љуба Павловић) је штитила кула Кулин капетана. „У Колубарском Кључу, према Белом Броду, налази се и данас ошанчено, каменим рушевинама претрпано место, које се зове *Кулина* , за коју се држи да је имала у турско доба караулу са војничком посадом за безбедност моста, који је био у турско доба на Белом Броду и који је вода однела, па се и караула напустила.“

Мост Кулин Капетана

У Јабучком потесу, код данашњег гвозденог моста на прузи Београд- Бар, а некада у близини познате Белобродске воденице, имао је дворе Јабучки спахија. Седео је Турчин на свом чардаку и уживао. Окруживало га је велико и плодно имање Јабучког потеса, које је раја знојем натапала и готове плодове њему доносила. Понекад би бацао поглед узводно, где се на његово настављало имање богатог Кулин Капетана. И једно и друго налазило се у процепу између двеју река, Љига и Колубаре. Плаховита Колубара много је пута загорчала

живот силним суседима. Чим по Ваљевским брдима падну кише, река набуја, изађе из свог корита и опустоши турска имања. По предању нека је баба приметивши да је корито Љига ниже од Колубаре, потплатила Турке да за „ две чизме дуката“ помере Колубарино корито на данашње место. Турци нареде кулук и раја прокопа јаз те изведе воду из Колубаре у Љиг. Од некадашњег корита Колубаре остала је старача у Лајковцу и Јабучју која се зове Циганкара.

Колубара је тако савладана и силни Турчин је наставио да живи мирно и безбрижно на своме чардаку. Једног дана пред њега изведу момка и девојку, Србе из суседног села, који су према тадашњем обичају тражили дозволу од господара да се венчају. Турчин им то одобри али му девојка западне за око. Стога, кад су се сватови враћали са младом, пошаље своје момке да отму младу. Настане бој.

То су гледали Печани и Ћелијанци са околних брда. Проради у њима хајдучка крв, скупе се на брзину, и на самом Колубарском Броду стигну Турке. Бродом се на Колубари назива свако место где је вода плитка, а оно што плови водом није за Колубарце брод – то је лађа. Побију Турке и ту настане славље. Радосни Срби по том догађају назову тај брод *Бели Брод* а Турцима је отада био *Црни*.

Старо име села је било Каменица, по истоименом потоку крај кога се налазио стари манастир. Поврх манастира, на падинама Враче Брда биле су у средњем веку бројне испосничке ћелије. По тим ћелијама и манастир и село добију име.

Легенда о Максиму Савковом

Тамнавско село Непричава, место големих турских ханова, имаше агу, који се по ничему није разликовао од осталих, по злу чувених субаша у пашалуку. Бејаше то у данима кад у дахије Београдског пашалука уђе шејтан, па немаше мере ни у харачлуку, ни у теферичу. Турском зулуму могао се тада супроставити само познати хајдук Савко. Он беше из велике непричавске фамилеје пристигле у село почетком XVIII века из оближњег Вировца. Беху у роду са Вировачким Јанковићима и Мусићима из Јабучја. Колубарци још од Косовских времена.

О Савковом ајдуковању, рашчуло се и преко Колубаре. Од помена Савковог имена, субашама се стра` у кости увлачио. Раји већ би додијало дахијско силништво и бестидништво. Сви хајдуци стану под команду војводе Јакова Ненадовића, да Турцима мира не буде све док им раја леђа не угледа.

Милутин Ранковић: Одсечена Турска глава

На Белом броду, на Колубари, где се прелазило са једне на другу страну реке, био је још један субаша силник, који је пре сваке свадбе искао девојку за прву ноћ и свако ко се женио морао је будућу младу прво њему довести па тек онда својој кући водити.

Приповеда се да су неки од Миловановића из Придворице, требали да преведу младу преко Колубаре, те бојећи се данка који их је на Белом броду очекивао, оду Савку.

„Аман, заман, славе ти и образа ајдучког Савко, помажи. Одбрани невесту и част куће наше, не питамо шта кошта.“ Гледа Савко људе, које је мука натерала, да пређу Колубару и у ајдуцима ишту помоћ, а крв кључа к`о у казану, па рекне:

„Људи, ја би` вам радо помогао, но руке су ми малаксале, и нисам више у оној снази, к`о кад сам Турцима на мегдан излазио. Него, у мене је син Максим, леп кај девојка. Не стављајте млади вео, док Максим до вас не до`оди, а он зна шта му је чинити.“

Кад дође време да се млада за свадбу спрема, Максим уђе у одаје и стане облачити њене хаљине и вео. Један сват примети да је млада мушко, па гласно запримедбује. „Ћут`, не причај“, запрети Максим, показујући скривени нож испод хаљине.

На Белом броду субаша сватове прими по старом обичају. Задовољан младином лепотом, поведе је на душеке, а сватове остави напољу и по шталама, да под окриљем ноћи ишчекују крај свога понижења. Када се осамише, у тами субашиних двора, севну Максимов нож и у трену се нађе под грлом распусника.

„Душеке си ове заливао крвљу девојачком, на срамоту српских младожења! Правда је да их Максим Савков сад твојом крвљу залије!“ - рече син старог ајдука и излете пред онај народ, који га од радости грлише и заклињаше се њему и свим Савковићима на побратимство и кумство док је света и века.

Легенда о Циганкари

Тома Бајић је забележио причу Милорада Милетића из Шопића о томе како је старо Корито Колубаре – Циганкара, добило име:

" На можда 20-30 година пред Карађорђевог устанак дошао је из Босне, из Баније, човек са пет синова, два синовца, и једном синовицом и још неком родбином. Звао се Стеван Шопшага. Пошто су му синови, и читава задруга, били дрводељци, они поправе неку стару воденицу у Ћелијама на месту где се сада налази фабрика креча. Ово што је сада тамо Колубара- то је некада био Љиг. Колубара је ишла оном јазавом где је први камени мост код Лајковца, а ово је иначе био Љиг. Ту, на Белом Броду, била је Турска стража због тога што је Ваљевска Нахија била уз Аустријанце, а овамо је била Шумадијска Колубара, која је припадала Турцима, па су је Турци харали и палили.

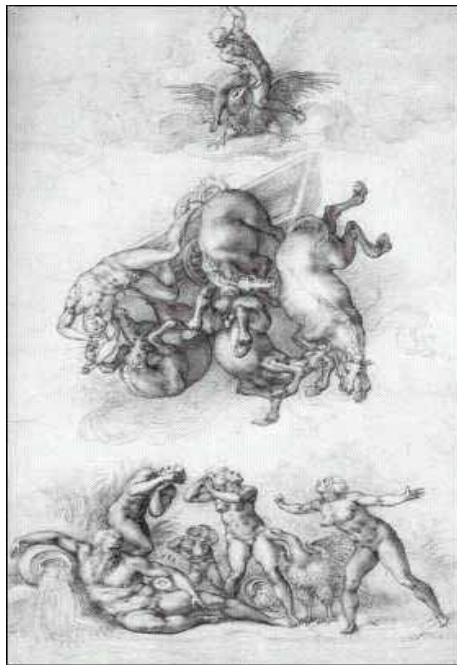
Милован Живановић: Саставци Љига и Колубаре

Сва низија од Јелића колебе, па даље, била је живо блато па су Турци харачлије које су долазиле од Кулин капетана из Босне, могле да пређу Колубару само на Белом Броду, да продуже поред Каменичких кућа у Ћелијама, преко каменог моста у Жупањцу, па у Боговађу. Стражу на Белом Броду чували су неки Цигани, који су као отпорнији могли да живе и на мочварнијем земљишту. Они су, за мале награде, чували Брод, показивали пут турским харачлијама да не упадну у живо блато, а и јављали Турцима ако би запретила каква опасност са севера .

У Ћелијама су тада живела два брата: Сима и Сава Пајић, касније Пантелићи, а данас се презивају Ђорђевићи. Сима је био леп као девојка али су му ноге биле осушене, па није могао да хода. На лактовима је прелазио преко Ћелијанског Чука и спуштао се у Љиг да би ловио рибе и ракове. Док је он ловио, поред корита реке ишла је једна лепа Циганка и скупљала сува дрва . То се често догађало, па се Циганка заљуби у Симу, а Сима у Циганку. Он јој је давао рибе и ракове које је ловио и тако су се они забављали годину дана. После тога заљубљена Циганка открије Сими тајну да Цигани чувају прелаз преко Белог Брода и да спроводе Турске караване од једне до друге реке. Рекла му је и то да ускоро треба да крене група харачлија из Босне на Бели Брод са богатим пленом. Сима то каже брату Сави. Сава узјаше коња и оде у Зеоке код кнеза Станоја Михајловића. Станоје пошаље на коњу сина Јована у Тополу Карађорђу. На то Карађорђе преко свога кума Вујице поручи хајдуцима у Мачви, у Црној Бари да дођу. Дођу они и Станоје Марјановић из Дрена и направе заседу на висоравни где је сада кућа Милована Ђорђевића. Тако хајдуци заседом сачекају јаничарски харачлијски караван. Тукли су пушачима колико су могли, а ресто исеку сабљама. Након тога мобилишу Ћелијанце, те оно криво, коње и људе, палијама свуку са Белог Брода и закопају да се не би запазило. Новац покупе од харачлија и нешто од тога разделе народу. Неко из Ћелија то дојави Кулин Капетану и осталим Турцима у Зворнику. Овај се досети да су Цигани издали харачлије, па пошаље 300 катана који покољу све Цигане, до последњег, чак и децу у повоју. По тим Циганима је Стара Колубара и добила назив Циганкара.“

Легенда о златној кочији

Изгледа да је у митолошко доба Бореја , Грчки бог северца, најјачег од свих ветрова, син богиње Еоје и Астреја, Зефиров, Нотов и Еуров брат, пребивао и у пределима Тамнаве. У сваком случају у праскозорју индоевропске културе на Балкану наша је област била насељена, поготово долина Колубаре, на шта упућују и археолошки налази. Није искључено да се корени грчке митологије, (и још старијег, некада календарски и обичајно уобличеног и живљеног универзалног митолошког кода Индоевропљана) налазе на Балкану – у областима плодних речних долина Дунава, Тисе, Саве, Колубаре и Мораве. Могуће је да су ту настали неки митови као онај о Пану, Хаду, Фаетонту и други – а пре свега мит о Деметри. Назив реке Колубара може асоцирати на сложеницу *Кола – у – бари*. Сложеница *Кола у Бари* директно нас подсећа на познати грчки мит о *Фаетонту*. Кола се у свим митологијама повезују са Сунцем а симбол су Сунчеве путање на небу. Српско *Коло* се у древна времена играло око запаљене ватре која је симболизирала само Сунце а играчи су представљали путање Земље, Месеца и Планета. Грчки бог Хелије, божанство Сунца, син је Теје и Титана Хипериона, брат Селене и Еоје. Диге се на први позив петла који му је посвећен а најављује га зора, Еоја. Током целог дана он језди у својим блиставим кочијама које вуку четири коња преко неба од величанственог дворца с далеког истока, у близини Колхиде, до другог величанственог дворца, који се налази на далеком западу, где његови раседлани коњи пасу на Острвима Блажених.

Пад Фаетонта

Једно јутро Хелије је дозволио своме сину са Клименом (?), Фаетонту , на упорно његово мољакање, да потера кочију. Младић је желео да покаже својим сестрама и мајци каква је јуначина али како није био довољно јак да држи узде белих коња, које је пререзала његова сестра, Фаетонт их је прво возио сувише високо изнад земље, тако да су сви од хладноће

дрхтали, а после тако ниско да су сва поља била спржена. Зевс га је у наступу љутине ударио громом и он је пао у реку Еридан на крају света (река По у Италији ?) а небеске златне кочије су се расејале по читавом небу (по Овидију) а неке верзије мита говоре да су Хелијева кола пала у слив једне реке на Балкану (Колубара ?).

Историја Колубаре и Тамнаве почетком првог века нове ере везује се за историју Римског Царства .Ове области постале су део простране провинције Илирик. Присуство Римљана на овом простору посведочено је веома бројним археолошким налазима.

Живомир Мештеровић :Локалитет Анине у Ћелијама

У Јабучју је откривен најзначајнији антички локалитет у ваљевском крају. Најпре богата остава сребрног посуђа, делови неколико надгробних споменика, а ту се налазила и једна *area masegia cincta* - маузолеј, са рељефним украсима, представом пет покојника и текстом. Ту се налазила *villa rustica* у коју је сребрно посуђе донето из Кампање а припада првој половини првог века. А. Јовановић приписује налазе споменика трећем веку нове ере. Стојан Новаковић и касније А. Дероко у својим радовима спомињу срењевековни град на ушћу Љига у Колубару у Ћелијама, Бродар или Брадар, односно налазиште Анине или Аниште.

Према археолошким испитивањима споменуте Анине су Римски локалитет. Зна се на основу истраживања, стручних и аматерских, да је код данашњег ушћа Љига у Колубару, на његовој десној обали, формирано у четвртм веку нове ере, римско насеље. Материјални налази су показали да је реч о организованом и великом насељу. Назив локалитета “ Anine “ долази од латинске речи “ An “ – година, што значи да је насеље служило неком римском великодостојнику за годишњи тј. летњи одмор. Поред насеља из правца Пепељевца пролазио је пут и настављао ка Жупању где се још могу видети остаци римског моста. Комплекс се простире на 70 хектара земљишта поред Љига и Колубаре. По неким у старо турско доба ту је постојао мост Кулин Капетана - прелаз преко реке са кулама стражарама и ханом за путнике. По хановима место је добило назив Аниште. За неколико десетина година, колико је постојало римско насеље, у њему се одвијао динамичан живот : нађен је комплет ливачког алата, хируршки и зубарски инструменти, камени печат лекара, златни, сребрни , бронзани и бакарни новац ... Ископавања вршена у 1998. години открила су римске терме (купатило). Пронађене су и бронзане фигуре римских божанстава Меркура и Марса. Становници Анина су имали и водовод и цркву са фрескама. Недавно су истраживања обновљена што је резултовало новим налазима.

Са локалитета Анине

Истражено је свега десет посто површине локалитета. Утврђено је да се на локалитету Анине налази читав комплекс објеката од којих ниједан није испод пет хиљада квадрата. Сондажна испитивања која су обављена на једном од њих показала су да су зидови

дебљине око метар и да су добро очувани. Нађени су трагови система за подно грејање и економат са великом кухињом. Нађена је посуда за вино из четвртог века, бројне фибуле - копче, чак 150 новчића из времена царева Константина и Грацијана.

Исто такво насеље постојало је и у оближњем Жупањцу где су обављани рударски послови. Вршено је и топљење злата. Ова насеља су порушена у доцнијим ратовима али по свему судећи живот се у њима периодично обнављао и замирао.

У повељи краља Жигмунда из 1392 године спомиње се – *districtus Lygh*, а и у уговору у Тати – *item districtu Ligh vocation iuxta et penes eundem districtum Neprichow existente*. Жупа Пепељевац – *districtus Repelwch* – простирала се у доњем току реке Љига. Непричава је постојала у то доба као жупа, град Пакај и велики трг. Забележено је да је трг Непричава доносио велике приходе деспоту Стефану Лазаревићу.

Деспот Стефан Лазаревић

Жива трговина је била могућа у средњем веку на овим просторима захваљујући присуству Дубровчана као трговаца. Они су имали своје насеобине и тргове у Непричави и Аништу.

Народна прича каже да су Анине у средњем веку биле градић са трговачком, вероватно Дубровачком колонијом. У доба Деспотовине цветала је трговина при чему су се Дубровчани силно богатали. По доласку Турака почеле су велике невоље за дубровачке трговце. Морали су пред Турцима бежати и силно благо склањати. У великој журби, спашавајући главу на раменима, Дубровачки трговци према легенди сандук пун злата у кочију су ставили и кочију са златом на тајно место закопају, са рудом окренутом ка реци

Љигу. То је легенда о *златној кочији* коју знају стари Ћелијанци а коју вековима траже неуморни пустолови.

Прича о закопаном златним кочијама присутна је и у другим деловима Балкана. Легенда коју ћемо навести је везана за историјски потврђено присуство витезова Темплара у Хрватској.

Темплари су у Хрватску стигли у 12 веку. Имали су задатак да чувају водене и копнене путеве према Јерусалиму. Имали су велику подршку феудалаца ,благо и моћ. Били су стационарани између осталог и у Врани која је постала најпознатија у доба реда Исусоваца у који су прешли многи темплари. Према једној тамошњој легенди, испод зидина Вране сакривено је велико темпларско благо. Када су у тим областима почели прогонити темпларе, они су сакупили своје благо и сакрили га на идентичан начин као што су то урадили Дубровчани у Аништу : испод зидова града Вране закопали су златну кочију. Многи су прекопавали то подручје у потрази за благом.

Међутим трагање за закопаном златном кочијом није буквално трагање за благом. Легенда има космичке конотације (као мит о Фаетонту) али је то прича о духовном благу које трагаоц може потражити у самом себи.

Симболичко и митолошко тумачење ове легенде је следеће:

Злато је по традицији најдрагоценији од метала. Верује се да се злато рађа из земље. Док је боја злата симбол сунца (плодности, богатства, власти, топлине, љубави , дара и спознаје), злато као новац симбол је покварености и развратних жеља. Кола се симболички могу поистоветити са космичким и психичким силама којима ваља управљати. Возач кола је дух док су кола чула. Предстваљају физичко тело човека, његове жеље и двоструку природу. Злато у кочији која је закопана у земљи симболички представља средство за могуће трансформације у процесу иницијације. Резултат може бити двострук – психичка и физичка моћ али и отварање својеврсне Пандорине кутије.

Легенда о Светодухом Врачу

Косовска битка се одиграла 15. јуна 1389. године по старом календару. Дан је био уторак, Свети Видовдан. По новом календару (ако се ретроактивно примени), беше такође уторак, 23. јун.

На Кнежевој Вечери 14. јуна (по старом календару), односно 22. јуна (у вечери најдужег дана у години – Дан Дугодневице), било је речи о издајцима, највише о Балши који је прешао на страну Мурата. Вук Бранковић је оптуживао Лазару Милоша , како ће га издати заједно са својим пријатељима Миланом Топличанином и Иваном Косанчићем. Лазар узме чашу и наздрави Милошу као новој невери. Милош оде са друговима, а Лазар остане, уверен да га Милош неће издати.

Рано ујутру (према Трношком родослову опис битке је заснован на народној традицији и по Хроникама Ђорђа Бранковића и Орбинија) служило се јутрење с литургијом у Самодрежи, која је била више од два часа од турске војске. Кнез Лазар је био у цркви. Дотле је Милош са својим друговима кренуо у турски табор. Султан је наредио да га уведу, заједно са Миланом тумачом, јер се надао да је Милош дошао да се преда или да говори о предаји свих Срба. Уведен пред Мурата, приближи се и , као да ће му руку пољубити, извуче нож и прободу цара. Милана одмах убише Турци, а Милош и Иван одолеваху им, док Ивану прво не одсеку десницу руку и онда га убише. Милош се два пута одбацио копљем, а кад се трећи пут хтео одбацити, копље му се сломи и Турци га ухватише. Жив је изведен пред султана, који је заповедио да га чувају и започну битку.

Када Турци наступише, позваше Кнеза Лазара из цркве. Он одмах нареди да Милош построји војску, али му јавише да је он са својим друговима отишао у Турке. На тај глас смутише се кнезови и војводе али их Лазар охрабри говором. Прекрсти војску мачем и крене је на Турке.

Потиснуо их је чак до султанова шатора, али тада Турци увидише да је Срба мало. Вук Бранковић са својима и Влатко Вуковић отступе на другу страну Ситнице. Кнез Лазар га прокуне и позове војнике да пођу, који хоће за Вуком.

Лазар у другом сукобу, са мало војске, силно се бораше и како је био силан јунак победио би да му се војска није устрашила и разбегла. Он се бораше и даље. Три пута је коњ под њим падао и војска се збуњивала али он је настављао борбу, јер му је било јављено да стиже захумски кнез Радич. Када је погинуо Југ- Богдан са девет синова, који су водили лево крило, и Лазар видео да је већ изнемогао од свих остављен, наже се и он у бег, сав у својој и туђој крви, шеснаест је рана имао. Турци су га оштро гонили. У бегу упаде Кнез Лазар у курјачју јаму, Турци га ухватише и изведоше пред султана. На султанову заповест отсеку главу и Лазару и Милошу. Пре тога је Лазар благословио Милошево дело. Тако су обојица посечени и Мурат тога часа умре.

Враћали се Тамнавски и Колубарски јунаци кућама, после Косовског боја. Пред војском, на крвавом коњу, јахаше млад јунак, носећи десну у левој руци. На реци Колубари невесели бојовници застадоше да сачекају скелу с друге обале, и ту од неког воденичара дознају да на брду изнад реке Каменице, у испосничкој ћелији, живи светодухи врач, који би могао да исцели младог ратника.

Не часећи ни часа, ратници кретоше узбрдо да потраже врача. Нађоше га у тесној ћелији, при молитви, и казаше му зашто су дошли.

“А верујете ли ви у моћ која ми је дата ? “ – упита их врач.

“ Верујемо, како да не верујемо ! “ - повичу они. “ Зар бисмо иначе остављали пут и пошли овим беспућем да те тражимо ! ”

Чувши то, врач подиже очи к небу, изговори неку чудну молитву, и чим је заврши, десна се јунакова рука оте из леве и прирасте на своје старо место. Ратници у радости стану грлити свемоћног старца, говорећи :

“Хвала ти, светодухи! “ Али он их прекори:

“ Не захваљујте мени, него оном који ми даде ову моћ и који ме постави да га прослављам! “

Затим се поново удуби у молитву, а војска оде даље да прича о чуду доживљеном.

Милутин Ранковић: Светодухи Врач

Протекоше потом низ Колубару многе воде, а кроз околна села наиђе опет нека војска с Косова. Здравивији и читавији носили су на носилима оне тешке рањене, без ногу и руку. Кад су били испод брда на коме је некада живео светодухи врач, неко од невољника повика:

“ Ех, да је сад жив онај стари добри врач, он би и нас исцелио !”

Чим се тај вапај разгласи околином, с брда, из саме земље, зачу се глас:

“ А верујете ли ви у његову моћ ? “

“ Верујемо, како да не верујемо!”- завацише они. “Да не верујемо, не бисмо га ни спомињали!”

Кад и ове речи стигоше до врха брда, отуда се зачу :

“ Устаните, унакажени и обогљени, и вратите се кућама својим онако како сте од њих и отишли!”

У том тренутку они са носила поскакаше и пођоше са осталима, грлећи се и причајући успут о чуду које им се догодило.

Од тада се то брдо прозва ВРАЧЕВО БРДО .

Много година после овога на Врачево Брдо долажаху разни невољници из тамнавских и колубарских села, тражећи и налазећи својим бољкама лека, и сви се развеселили враћали својим кућама, разносећи славу и моћ Врачевог Брда широм Србије. ..

Легенда о три цркве

У средњем веку, на Белом Броду прелазило је пут који је долазио из централне Србије и преко њега се ова област везивала за Подриње. На овом прелазу пут се делио у два крака: један је ишао уз Колубару до Карауле и даље према Ваљеву, а други се спуштао низ Кладницу у долину Тамнаве. Остаци ћуприје су остаци моста (некада на Љигу) и утврђења које је штитило прелаз преко Љига и Колубаре, а које Стојан Новаковић помиње као средњовековни град Брадар (Бродар) док Александар Дероко говори о средњовековном граду Аниште.

Можда су ту, или у источном Жупањцу становала три брата од којих су, према предању, Марко и Степан, пошли на Косово верујући да се из рата са Турцима неће више вратити, па су стога замолили Петку, који је остао код куће, да за спас душе сва три брата и сестре о њиховом трошку сагради четири једнаке цркве. Насупрот очекивању, срећно су се вратили и видели да је Петко за њих и сестру Јоку (Доку) подигао само капелице у Марковој Цркви, Степању и Докмиру, а у славу своје заштитнице, Свете Петке, раскошну цркву. Огорчени, они су проклели ову цркву; она је упадљиво почела да пропада, док су Степања у селу Степању и Маркова црква у истоименом селу на речици Топлици, напредовале.

Ђорђе Маргарашевић је 1827. године на путу за манастир Боговађу а пролазећи поред рушевина велелепне цркве у Петки, од старих Колубараца чуо и забележио, у народу тада још живу, легенду из Косовског периода о настанку села Петке, Маркове Цркве, Степања и Докмира :

О цркви овој проповеда се у народу да су била три брата: Петко, Марко и Стјепан, и да су имали сестру Доку; да су два млађа брата, полазећи на војску, Петку препоручили да четири једнаке задужбине- цркве- сазида. То онај учини, но своју цркву боље украси него остале и зато кад се браћа с војске здраво врате и то примете буде измеђ њих распрач но правосуђе божје неправду ову Петкову с отим накаже да његова црква, Петка, никад не пропоје; да је Маркова само до немачке крајине (војне) појала; Стјепани (црква Стеванова) никад нису пропојали; а црква у Докмиру, која је на име сестре Доке сазидана, најмања и најубожнија снабдевена била, никад није ни престајала појати.

Ево шта је савременик, у деветнаестом веку, записао о остацима велелепне цркве Свете Петке :

“ Развалине или урвине ове некадашње светиње Српске до олтара дугачке су 5 ,5 хвати а широке са запада 4 хвата и 2 стопе. Ова је дужина и ширина изнутра мерена тј. управо шупљина. Дужина олтара округлог и обрнутог к истоку изнутра је 3 хвата, споља 3 хвата и 4 стопе, дебљина је скоро свуда зидова пола хвата, свод или небо више олтара, на ком осим корова, живог и трулог дрвећа, живи огромна множина отровних змијурина, које хоће да скашу на посјетиоце, још је и дан данашњи целокупно и нигде кроз њега не прокисава... Осим неба, или свода, над олтаром, био је свод и над целом осталом овом светињом, што се види на развалина,које још не одвукоше безбожници. Овај је се држао на 4 прекрасна стуба који су пред олтаром и 4 друга који су по један хват од западног зида

били. Сва је ова прекрасна и дивна светиња сазидана од тесаног камена, ван кубета ваљда, која су ако не зидана, а оно бар у место себре подзиђивана прекрасном препицаном опеком, смешаном са разним стварима претученом, која се још и данас употребљава као шупља за кубета над сводовима разних светиња. Прекрасан живопис са прекрасним писменима око светаца, који још остадоше са избуденим лицем и извађеним очима, од варварства и дивљег фанатизма, показиваше време напретка и славе Српске...”
Црква у Петки је обновљена и у њој се врши служба почев од године 1871.

Драган Радовановић: Маркова Црква

Време настанка храма Светог Димитрија у селу Маркова Црква није познато. Помиње се у првој половини XVII века и прича се да су га градили монаси Марковог манастира код Скопља. Својом архитектуром црква се ослања на традицију рашке школе. Има основу у облику правоугаоника. На источној страни је олтарска апсида која је споља петострана а изнутра полукружна. Над централним делом уздиже се витко кубе украшено низом аркадица. Припрата је касније дозидана, али чини јединство са црквом. Црква је обновљена 1827. године. Нарочиту вредност представљају фреске, које су само делимично сачуване у тамбуру куполе. Очуване представе пророка као стојећих фигура указују на то да је реч о сликару из школе Георгија Митрофановића, најистакнутијег српског сликара из прве половине седамнаестог века.

Црква Степањска срушена је за време Аустријско Турског рата 1787. године а обновљена је 1794. године. Парох Степањски био је тада поп Крста Ђелмашевич, веома занимљива личност из тамне прошлости Ваљевске Нахије.

Рођен је у суседном селу Гвозденовић и службовао је крајем 18. и почетком 19. века као парох у сеоској цркви у Степању. Записао је да је дужност сваког духовника- па и њега самог - да у " Бога срцем верује" и да истине људима својим " устима исповеда". У другом запису каже да је пред лето, 14 маја 1781, " на светог мученика Исидора " пао снег:

док је у Црној Гори био до колена, опрашио је по Посавини. Крсту је наследио као Степањски свештеник његов син Дамјан (Ђелмаш).

Познаник и духовни брат попа Крсте Ђелмашевича био је нико други до Хаџи Рувим. Када је реч о њиховим односима, не би требало видети сличности само у томе што су живот проводили у истоветним условима сеоске повучености, у тешким и немирним данима предустаничке Србије, већ и због тога што су обојица имали сличан однос према културним вредностима и што су, кад год су могли, прикупљали уметничке предмете, реликвије, књиге и рукописе, како би их сачували од уништења. Упркос чињеници што се о библиотеци Крсте Ђелмашевича не зна ништа поуздано, има вести које потврђују веровање у њено постојање.

Врло је вероватно да је баш Хаџи Рувим за Крсту Ђелмашевича и Степањску цркву 1780. године израдио дуборезни крст у филигранском позлаћеном оквиру који се расклапа и чува у нарочитој футроли цркве у Степању. Потписао се као "Драги мајстор". На крсту су у минијатурном дрворезу израђене композиције. Величина сцена износи свега 1,5 x 1,5 цм. Са предње стране у средини крста је Распеће са Богородицом и Јованом поред Крста. Изнад њега су благовести, испред њега Ваведење, а лево и десно по један еванђелист.

Легенда о Слепом Гргуру

Северозападна Србија је у средњем веку, све до подпадања под Турке била простор на коме су се сукобљавали интереси једине две политичке силе средњег Балкана тога времена - Угарске и Србије. Угарска је све време тежила да потчини ове области а српска држава се упорно борила да јој северна граница буде и остане на Сави и Дунаву. У тадашњој Мачванској Бановини између осталих спомињу се и дистрикти Љиг, Уб, Непричава, Тамнава и Пепељевац. Дистрикт Љиг се спомиње у 1392. години и у 1426. години а постојао је близу и поред дистрикта Непричава. Дистрикт Љиг се налазио у горњем току реке Љига, док је у доњем забележен дистрикт Пепељевац. У историјској литератури говори се о дистрикту Пепељевац који се спомиње у повељи краља Жигмунда из 1392. године. Име дистрикта Пепељевац сачувало се у истоименом селу које се налази испод манастира Боговађа, у куту који граде ставе Колубаре и Лјига. Постоји прича о имену села Пепељевац у којој се говори о песковитом земљишту сличном пепелу које је дало топоним Пепељевац када су неки путници за манастир Боговађа скренули пажњу на такво упоређење. Иначе, прича се да се село раније звало Карановац. Село су спалили и раселили Турци. О животу у Средњој Колубари сведоче и остале православне задужбине подигнуте у доба Немањића и њихових наследника : црква у Марковој Цркви, црква у Докмиру и црква у Степању. Предање каже да је цар Душан осуђенике који беху лаки на ножу и мачу ослобађао казне и насељавао их у шумовите пределе на десној обали Колубаре. Крчећи шуме и настањујући Колубарску област ови досељеници су били добра одбрана границе од повремених упада Угара. Колубарска област је ипак често мењала власнике. На територији Србије Немањићи су подизали многе велелепне задужбине. Међутим, осим њих постојале су и друге цркве и манастири, који су током петовековног ропства били сравњени са земљом, те се спомен о њима очувао само у народном предању. Ктитори тих задужбина, као и време кад су подизане и уништене, нису познати, те их народ произвољно приписује појединим личностима. Пронађена таква црквишта народ је обележавао крстом или подизањем на њима неке капелице. Људи су долазили на таква места, палили свеће и молили се. Уколико су проналажени остаци неке знатније цркве или манастира, на њима су подизане и веће верске грађевине које су добијале име цркве која је била на том месту. Такве, обновљене, цркве одржале су се до данас, мада су и оне више пута рушене и обнављане. Предање говори и о манастиру у Ћелијама, подигнутом највероватније у XIII веку, на заравни поред потока Каменица, у подножју Врачевог Брда. Син Кнеза Лазара, Стефан Лазаревић, добио је уговором са угарским краљем између осталог и долину Колубаре на управу а од Београда је направио своју престоницу. Стефанов наследник, Ђурађ Бранковић, није подизао задужбине од верског значаја, већ је са народом зидао тврде одбрамбене градове. Као погодно место за изградњу своје престонице изабрао је ушће Језаве у Дунав и веома брзо ту је изникло Смедерево, моћно камено утврђење од 24 куле. Ово утврђење је завршено за веома кратко време и већ током 1430. године (изградња је започела 1428. године) у њега је уселио Ђурађ Бранковић. Због тога што је био у равници, опкољен водом Дунава и Језаве и ровом између њих, Смедерево је названо "воденим градом". Најпре је изграђен тзв. "Мали град" и ту се Ђурађ уселио

одмах по његовом завршетку. "Мали град" је имао укупно шест кула и на једној од њих од узиданих опека урађен је чувени натпис о зидању града где се каже: *"У Христа бога благоверни деспот Ђурађ, господин Србљем и Поморију зетскоме. Наредбом његовом сазида се град овај у лето 6938"*. Касније су настављени радови на тврђави тако да је саграђен "Велики град" који је имао још додатних осамнаест кула. Због своје величине и нарочито због брзине којом је грађен, Смедеревски град је изазвао страшну мржњу међу Ђурђевим поданицима, јер је праћен многобројним жртвама. Овим радовима је у потпуности руководио Ђорђе (Георгије) Кантакузен, рођени брат Ђурђеве жене Јерине. Баш у време док је трајала изградња Смедерева, претпоставља се у лето 1429. године, Ђурађ је крунисан за деспота. Обред је обављен у Жичи, а из Византије је знаке деспотског достојанства донео Георгије Филантропен којег је послао византијски цар Јован VIII. Са њим је заједно крунисана и Јерина која је тиме добила чин деспотице. Од тада Ђурађ носи назив *"по милости божјој Рашког краљевства деспот и Албаније господар"*.

Деспот Ђурађ Бранковић

Ђурађ је не би ли очувао Србију као државу, Султану Мурату II дао је своју кћер, лепотицу Мару за жену, и сина Стевана за таоца. С друге стране Ђурађ се доста ослањао и на Угарску помоћ. Стога султан реши да нападне Србију. Већ у самоме почетку лета 1439. године турска војска се улогорила под Смедеревом и опсада је почела. Деспот их није дочекао у Смедереву већ се са женом Јерином и блиском пратњом одмах пребацио у Угарску. *"Пошто је Ђурађ схватио да његове снаге нису довољне да се одупре зету, наоружа добро град Смедерево, оставивши у њему за одбрану једног свог сина, а сам пређе Угрима са својим другим, млађим сином и са целом породицом, водећи са собом много свештеника"* (Мавро Орбин). Смедерево су сада требали да бране Гргур Бранковић (наследник престола рођен 1412. у првом браку деспота Ђурђа) и Тома Кантакузен. Само

Смедерево се показало као тврд орах за Турке иако су га непрестано бомбардовали великим топовима. Три месеца се овај град бранио и веома је лако могуће да би тврде зидине одбиле Турке да је у Смедереву је било довољно хране за опсађене. То је био управо онај разлог који је натерао опсађене да се предају. Они су могли да одбију турске нападе, али против глади нису могли да се боре. *"Кад су ови увидели да се више не могу одупирати (пошто је овај град био лоше снабдевен намирницама услед тврдичлука Ђурђевог жене Ирене, која је, да би дошла до новца, била продала све жито), решише да се својевољно предаду Турчину"* (Мавро Орбин). Нешто слично наводи и Константин из Островице када тврди да Смедерево није узето због турске војне снаге већ искључиво зато што је међу браниоцима почела глад. *"Дошавши, цар опколи, опседе и глађу освоји град Смедерево..."* (Константин из Островице). Очигледно да је град био довољно јак да се брани, али да је био лоше снабдевен. При предаји града деспотов син Гргур није био вољан да се са Турцима преговара и да се град преда, али није могао ништа против већине. *"Видећи то деспотов син Гргур, у немогућности да ништа учини, и он пристаде уз мишљење осталих"* (Мавро Орбин). Као да је слутио да га у турском ропству чека једна од најтрагичнијих судбина која се може и замислити. Додуше, тада је на први поглед изгледало да је Гргур из предаје Смедерева извукао доста тога, будући да му је султан Мурат II препустио оне територије које држао његов деда Вук Бранковић. *"Пошто је, дакле, Мурат заузео Смедерево, поконио је Гргуру већи део земље коју је раније поседовао његов део Вук Бранковић, али под условом да му постане вазал и да му буде веран"* (Мавро Орбин). Но до краја се показало да се ради о најобичнијем сужањству. *"Али, и поред тога, задржао га је код себе заједно с другим његовим братом, Стефаном, који је већ од почетка, тј. откада је Мурат склопио брак с његовом сестром, живео код њега"* (Мавро Орбин).

Међутим, Деспот Ђурађ наставља сарадњу са Угрима. То је искористила јака странка на султановом двору која није желела измирење са Србима па наговори султана да заточене Гргура и Стефана ослепи. Љут на Ђурђа и колебљив по природи, Мурат пошаље брзог коњаника у Токат са наређењем тамошњем паши да ослепи Гргура и Стефана. Паша Токатски, лични непријатељ Ђурђа Бранковића, пожуре и ослепи Ђурђевог синове у жареном зделом. У међувремену султанија Мара, сазнавши куда је и зашто одјурио гласник, упадне на Диван и са сузама и молбама успе да Мурат опозове прво наређење. Султан упути другог коњаника да јури и стигне првог, те га врати у двор. Мада је други гласник јурио као ветар, није могао стићи првога. Кад се с премореним коњем срушио испред пашиног сараја, сазнао је да је целат већ ослепио Ђурђевог синове. Кад су се оба гласника вратила и о свему известила султана, плаховити Мурат тада нареди да се оба коњаника ослепе : први што је тако брзо јурио, а други што га није стигао.

Смрт султана Мурата II (1451.) није ни у ком случају дочекала деспота Ђурђа неспремног. Одмах је послао гласнике који су честитали султану Мехмеду II, али и затражили да се досадашњи уговор између Турске и Деспотовине обнови. Султан је одмах пристао и овај уговор је, по старим условима, продужен. Осим тога, што је Ђурђа могло посебно да обрадује, султан Мехмед II је Мару Бранковић ослободио даљњег боравка у Турској и са богатим поклонима је вратио у Деспотовину. За њено издржавање доделио јој је Топлицу и Дубочицу које су до тога момента држали Турци. *"И послао је деспоту жену оца својега Мурата, своју маћеху, његову кћер по имену Мара. Отпремивши је поштено, дао јој је две покрајине: Топлицу и Дубочицу и начинио је с деспотом овакав савез: докле год је он жив и његов син Лазар, никад им није хтео сметати и осигурао је себи да му деспот шаље за време рата петнаест стотина коњаника и да му сваке године даје данак петнаест*

хиљада златника, на шта је све деспот пристао и много је од тога учинио" (Константин из Острице).

Јануара 12,1453. у Смедереву била општа народна светковина приликом полагања моштију светог Луке у смедеревску митрополију. По цени од тридест хиљада дуката и с допуштењем од султана, Деспот успе да пренесе мошти апостола из Рогоса, у Епиру, у своју престоницу. Владар је веровао да ће чудотворчево тело донети његовом напаћеном народу мир и напредак; и, угледавши издалека литију, сишао је с коња, као и сва његова пратња, и гологлав, са сузним очима од усхићења, приђе кивоту да га целива. На двору је Јерина постила не једући ништа. Кад је поворка, којој је свет врвео са свих страна, била надомак Смедерева, она је са својом децом изишла пешице пет папришта. Народ се толико тискао да се приближи костима да су војници морали силом крчити пут. Апостол би најпре унет у придворну цркву, затим у Деспотову палачу, где је целу ноћ служено бденије. Сутрадан, светац је ношен три пута око градских зидина. За моштима је корачао Деспот с породицом; за њоме су митрополит, свештеници и иноци појали "стјени града да утврдет се и непоколебими пребудут"; напред су ношени крстови, барјаци, иконе, репиде и друге црквене утвари. Свак је држао ужежену свећу. Најзад је светац положен у цркву Благовештење при митрополији, у коју су доводили болесника, кљакаве и умоболнике да оздраве од чудеса светог Луке.

Онога момента када се Мара Бранковић вратила из Турске породица Бранковић је коначно била на окупу. Међутим, све то је била веома далеко од породичне идиле. Иако су чланови ове породице претрпели много тога и страшно страдали од Турака, међу њима није било слоге. Чак, могло би се рећи да се међу њих завукла дубока мржња. Као и увек, разлог за то је била борба за власт.

По праву прворођења деспота Ђурђа је требао да наследи најстарији син Гргур и то у самоме почетку никако није било спорно. Гргур је узимао учешћа у државним пословима са оцем и сви су га сматрали Ђурђевим наследником. Да је његова улога била битна види се и из тога што му је деспот Ђурађ поверио одбрану Смедерева од Турака (1439.), која је завршена Гргурићевим заробљавањем, а онда и ослепљењем (1441.). Тим ослепљењем Гргур, али и Стефан (ослепљен заједно са њим) отпали су као могући Ђурађеви наследници будући да се у средњем веку сматрало да слеп човек не може владати. Тако је остао само један деспотов син и то онај најмлађи, Лазар. Остарели деспот Ђурађ (имао 81. годину) је помало изненадно умро 24. децембра 1456. године. *"Такав је био крај рашког деспота Ђурђа. Био је стасит и лепа и достојанствена изгледа. Истицао се речитошћу и озбиљношћу у говору, што не бисмо очекивали ни од некога из прастаре племићке породице. Но, није био много постојан у свом деловању"* (Мавро Орбин). Историја није забележила где је сахрањен деспот Ђурађ. Плашећи се скрнављења гробова Бранковићи су то чували као тајну.

После Ђурђевог смрти Србијом влада најмлађи син његов, Лазар, кога је отац још за живота, кад га је оженио (1446), прогласио за савладара. Али је убрзо избио неизгладив раздор између њега и његове жене с једне стране, и Јерине, њеног брата Томе и слепога Гргура с друге стране. Изгледа да је разлом настао око Ђурђевог блага, које није било мало, и услед и ранијег неслагања снахе и свекрве. Тако је Јерина с братом, царицом Маром и најстаријим сином једнога дана побегла из Смедерева. Да ли ју је Лазар, нашавши је у Руднику, где се била склонила, отровао или није, нагађа се; 2. маја 1457. ње више није било. Наши летописи бележе како су истога дана (неки веле, исте ноћи) одбегли из Србије на Порту, к цару Мехмеду, Гргур, царица Мара и њихов ујак Тома. Нема сумње да су брат

и сестра хитали да од саможиве снахе и поводљива брата спасу нешто од очевине, али је могуће и то да им је, после материне смрти, и сам живот био у опасности.

Турски султан Мехмед II примио је веома лепо Гргура и Мару, тим више што је он према Мари исказивао велико поштовање називајући је у неким исправама чак "мајком". Од њих је могао да чује како деспот Лазар постепено опет нагиње сарадњи са Угарском, што је њега могло да натера на акцију у којој би коначно скршио Деспотовину. Ипак, није одмах реаговао. По свему судећи још увек није био начисто шта треба да уради. Сасвим је сигурно да му је доласком Гргура отворена могућност да овога истури као правог, законитог наследника деспотског престола насупрот деспоту Лазару. О томе је вероватно било и разговора са Гргуром и по свему судећи постојала је обострана воља да се покуша тако нешто. *"Видећи Гргур да је неправедно лишен престола, обратио се, заједно с братом Стефаном, султану Мехмеду нудећи му знатну своту новца. Мехмед им је доделио један мали део земље како би пристојно могли живети"* (Мавро Орбин). Према званичној историји Слепи Гргур Бранковић умро је 16 октобра 1459. као монах Герман на хиландарском метоху у Струми у данашњој Македонији, а сахрањен нешто каније на Хиландару. Међутим, Троношки летописац Јосиф је изричит у томе да је Гргур сахрањен у првобитном манастиру Боговађа. Мало је вероватно да је реч о данашњем манастиру јер је исти у то доба тек саграђен на рушевинама раније постојеће црквике. Реч је највероватније о оближњем манастиру Ћелије како тврди и народна легенда, а који се налазио у подножју Врачевог Брда, недалеко од утврђења *Castrum Brodare*.

Стари манастир Ћелије био је на малој заравни поред потока Каменица, у подножју Врачевог Брда. Био је посвећен Светом Ђурђу. По предању два пута је рушен и трећи пут обновљен. Када су 1922 – 23 вршена ископавања првобитне цркве, нађена су топовска ђулад. Јелица Томић, која је тада имала 107 година, причала је окупљеним сељацима да је манастир срушен у Карађорђево време. Турци су извукли топове на брдо изнад цркве и одатле је бомбардовали. Манастирска звона и црквене утвари пренете су у манастир Боговађу на чување. Звона су била тако велика да су их вукли дванаест пари волова. Тада су Турци порушили манастир до темеља а остала је само часна трпеза од камена у олтару, коју су касније пренели у цркву суседног села Петке. Кад се подизала данашња црквица на темељима старог манастира, тада се раскопала камена плоча и под њом је нађен људски костур. Експертиза ових налаза (у току је реконструкција црквике и подизање крипте за кости Колубарских бораца које су почивале у базену испод пода црквике, као и подизање новог манастирског конака) указује на XIII век.

По предању код овог манастира је сахрањен Слепи Гргур Бранковић, па се казује да је откривени костур Слепога Гргура. При ископавањима 1922 – 23 нађена је огромна пушка са 19 карика за коју се претпостављало да је припадала чувеном јунаку и хајдуку Пантелији, познатом по узречици – „ Дур, делија, ето Пантелија! „ Према причању, једног је дана Пантелија, јашући, срео неког Турчина и узвикнуо:

М.Живановић: Црква Костурница у Ћелијама

„Дур! (Стој, ко иде!)

„Иде делија!“ – узвикнуо је Турчин, такође заставши.

„ Е, овде је Пантелија“ – одговорио је Пантелија и сасуо кубуру у Турчина.

Тог истог Пантелију срео је 1827. године Ђорђе Маргарашевић као намесника Манастира Боговађе. Пише свом пријатељу Ружићу из Боговађе :

„Отац Партеније, намесник, прими ме љубазно и већу чест ноћи проведе са мном у разговору, казивајући ми како је и под Карађорђем војевао и под Милошем; како је најпре мирским свештеником био, а по смрти своје жене, лепе Анђелије, калуђером постао, због које је с агом неким, својим спахијом, на Врачару, пред србском и турском војском мејдан делио, сретно одржао и од Карађорђа сребром оковану сабљу и 40 дуката на дар зато примио; како је и шта је чинио кад су Србљи под Милошем на оружје устали; како је и где на боју пролазио и рањен бивао и откуд се по Србији говорило :

Дур, делија, ето Пантелија !

Ово је, тј. његово име било , пре нег што се покалуђерио.“

За откопавања првобитног манастира у Ћелијама заинтересовали су се тада и историчари из Београда. Они су многе предмете (ђулад, крст од мермера и друго) однели у музеј, а по њиховим упуствима реновирана је и стара црква. По довршавању Цркве – костурнице у Лазаревцу 1940 године, већи део костију бораца изгинулих у Колубарској битки (и кости поручника Димитрија Туцовића, сандук број три), пренешен је тамо.

Колубарска битка

У новембру 1914. године. Аустро- Угарска војска је искористила надмоћност својих снага и одбацила српске снаге на десну обалу Колубаре и Љига.

Очекивања Српске Врховне команде да ће непријатељ привремено, прекинути своје операције испред Колубаре и Љига нису се остварила. Аустро – Угарске трупе, V и VI армија, избиле су на Ђурђиц, 16. Новембра 1914. године по постанку света, на обале Колубаре . Иако је знао да је премореним и проређеним Аустријским трупама одмор био преко потребан, генерал Поћорек је наредио да V армија и XIII корпус VI армије продуже напад без задржавања ради заузимања висова на десној обали Колубаре. Овим нападом Поћорек је тежио да се домогне железничке пруге Обреновац – Лајковац – Ваљево и њоме, уместо уским и блатњавим мочварним путевима, снабдева своје трупе.

Војвода Живојин Мишић

Аустро - Угарска команда и резерве биле су лоциране на територији села Лајковца а њихова оперативна војска је била у Колубарском Потесу. Да би спречили даље напредовање непријатеља, наши војници су срушили железнички мост на Колубари, на прузи узаног колосека Лајковац – Аранђеловац. У општем народном метежу и збегу, на Белом Броду доспели су многи у заробљеништво и завршили у Нежидару и другим логорима. Срби су хаубицама са положаја на Врачевом Брду тукли Аустро – Угарску резерву, па је доста кућа у селу Лајковцу разорено и порушено. Поред осталих обејаката оштећена је школска зграда која је гађана јер је ту била смештена Аустро – Угарска комора.

Поступајући по Поћорековом наређењу Аустро –Угарска војска наступала је широким фронтом према потезу Лајковац – Обреновац и преко Колубаре према Љигу. Развиле су се огорчене борбе на обалама Колубаре и Љига, нарочито на Враче Брду, Човки, Ћелијској и Жупањској коси, код Шопића, Лазаревца и Конатице.

Изузетно тешке и крваве борбе (од 16. – 25. Новембра) вођене су на Врачевом Брду. Артиљеријском ватром непријатељ је буквално преорао положаје Моравске дивизије првог позива на Врачевом Брду, а затим непрекидним јуришима настојао да их заузме. Аустријски војници и официри наступали су задњи а напред су наступали Чеси.

На врху голих падина Врачевог Брда у српским рововима митраљеска гнезда.

Чеси су бацали пушке и подигнутих руку јурили у ровове уз повике:

- Браћо!

Срби су плакали и косили их густим митраљеским рафалима.

Уз обостране тешке губитке Врачево Брдо је 14 пута прелазило из руке у руку. Прошао је Аранђеловдан а борбе су и дање трајале.

Мратиндан. Следили су напади и контранапади, бајонети су севали, бомбе праштале - водила се борба прса у прса. Сутрадан је непријатељ на фронту Друге Армије (80000 људи , 1356 топова и 40 митраљеза), војводе Степе Сепановића , заузео Врачево Брдо и Човку. Време смрти.

Повлачење.Прегруписавање. У последњем моменту стиже артиљеријска муниција из Француске.Затишје.

А онда уочи Ваведења Пресвете Богородице , трећег децембра, по наређењу Мишићевом, све три Армије Српске војске, неочекивано, кренуле су у противнапад. Прво су по магловитом јутру грунули наши топови, а затим је пешадија отпочела са силовитим нападима на непријатеља. Опет се воде борбе на Враче Брду и Човки. На Аустругарској страни је 300 000 војника а на српској свега 120 000.

Петог децембра је освојено развође Колубаре. Деветог децембра ослобођен је Лајковац.

Пробијањем центра непријатељског фронта и потискивањем са главне планинске греде, непријатељ је изгубио моћан ослонац, а његове трупе у долини Колубаре и Западне Мораве раздвојене су пространим тереном и српским снагама и остале су без непосредне везе и узајамног потпомагања. Избијањем Прве армије и Ужичке војске на обале Дрине и Саве и ослобађањем Београда 15. децембра 1914. године, после великих победа српске војске на Суворору и Маљену, Овчару и Каблару, Руднику и Космају, Колубари и Љигу – победоносно је завршена Колубарска битка.

БЕЛЕШКЕ О АУТОРИМА:

Милутин Ранковић и Радослав Рашко Јовановић годинама сакупљају Колубарске легенде и приче. Казивања старих Колубараца, радови Марије Исаиловић и осталих ваљевских историчара, проучавања локалних љубитеља историје Томе Бајића, Воје Миљанића, Живорада Китановића и других, оформила су ову малу збирку на тему Колубара – историја и легенда.

Милутин Ранковић је рођен 1964 године у Ваљеву. Вајарством се бави од детињства. Његови радови се налазе у галеријама, музејима и приватним колекцијама широм света. У свештеног иконописца – дрорезбара рукопроизведен је у српској свештеној царској лаври “Манастиру Светих Архангела“ у храму „Свете Тројице“, на Превлаци код Тивта. Директор Културног Центра „Хаџи Рувим“ у Лајковцу.

Радослав Рашко Јовановић је рођен 1955. године у Београду, живи и ради у Лајковцу. Професор је електро – групе предмета у средњој школи у Лајковцу. Објавио збирку поезије „Панонско Сећање“ 1999. Проучава математику и локалну историју.

САДРЖАЈ:

• Колубара	стр: 3
• Ћелије	стр: 6
• Легенда о имену села	стр: 8
• Легенда о Циганкари	стр: 12
• Легенда о златној кочији	стр: 14
• Легенда о Светодухом Врачу	стр: 19
• Легенда о три цркве	стр: 22
• Легенда о Слепом Гргуру	стр: 25
• Колубарска битка	стр: 32
• Белешке о ауторима	стр: 34